

Življenje kot estetska izkušnja v literarnih delih Erice Pedretti

Vesna Kondrič Horvat

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za germanistiko, Koroška c. 160, 2000 Maribor
<https://orcid.org/0000-0001-6165-1235>
vesna.kondric@um.si

Redkim avtorjem in avtoricam, ki se gibljejo po robu lastne biografije, se v literarnih delih uspe do te mere oddaljiti od lastnega jaza, da njihova dela na papirju postanejo prepričljiva fikcija. To nedvomno velja za švicarsko pisateljico, pravzaprav sudetsko Nemko, Erico Pedretti, ki je zaslovela s svojimi znamenitimi eksperimenti z jezikom, za kar je prejela številne nagrade, med katerimi sta tudi prestižna Nagrada Ingeborg Bachmann in Vilenica. V pričujočem članku bomo poskusili pokazati, kako je avtorica, ki je bila tudi slikarka in kiparka, v svojih delih – začevši z drobno knjižico Harmloses, bitte (Nenevarno, prosim) leta 1970, pa vse do zadnjega romana Das Kuckuckskind oder Was ich ihr unbedingt noch sagen wollte (Kukavičje dete ali Kar sem ji na vsak način še želela povedati) iz leta 1998 ter zvežčiča fremd genug (dovolj tuji) iz leta 2010 – poskušala beležiti svoje izkušnje, jih spremeniti v estetiko in ob tem predvsem preizpraševati ustaljene vzorce obnašanja in upovedovanja.

Ključne besede: nemška književnost / Švica / avtobiografska literatura / Pedretti, Erica / izgon / migracija / estetska izkušnja

V času globalizacije in v toku antiglobalizacijskih napetosti se zdi pomembno ukvarjati se z vprašanjem, na kakšen način se sodobnih družbenih izzivov v svojih literarnih delih lotevajo avtorji in avtorice z migrantsko izkušnjo.¹ Njihov pogled se je izostril v luči tega, da kultur niso več le opisovali, ampak so jih tudi živeli in pogosto nalagali eno na drugo. Zatorej se teme dotikajo zelo senzibilno in so individualne razlike med kulturami, a tudi pluralnost kultur, izražene veliko jasneje, v besedilih pa pogosto najdemo samorefleksijo v odnosu do »drugega«. Pri večini avtorjev in avtoric z migracijsko zgodovino je tema prepleta kultur nenehno prisotna in tako je tudi pri Erici Pedretti, ki se je je dotaknila v skoraj vseh delih. Ker je bila sudetska Nemka, je Erica

¹ Članek je nastal v okviru programske skupine »Medkulturne literarnovedne študije« (P6-0265), ki jo sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Pedretti (1930–2022) svojo prvotno češkoslovaško domovino leta 1945, pri petnajstih letih, morala zapustiti. V romanu *Engste Heimat* (*Najožja domovina*, 1995) se spominja, kako je doživljala svojo prvotno domovino, ko se je šele leta 1976, torej po več kot tridesetih letih, smela vrniti in kako je bilo ob drugem obisku leta 1990. Tudi v drobni knjižici *fremd genug* predstavlja izkušnjo prikrite zamere in poskuša razumeti čas.

Erica Pedretti sodi med tiste avtorje in avtorice, ki so se večkrat selili in imajo zato izostren posluš za pluralnost ne le zgodovinskih svetov, ampak tudi današnjega časa in s svojimi deli opozarjajo na pomen kulturne zgodovine za književnost. S svojimi deli dokazuje, da naše kulture niso zaprte entitete, ampak so medsebojno povezane. Bila je zelo zgovorna umetnica z veliko željo po estetskem izražanju, kljub temu pa nikoli ni pozabila, da je vse umetniško ustvarjanje vpeto v socialno in zgodovinsko mrežo. Pogosto se je ukvarjala s perečimi socialnimi temami in preizpraševala svetovnonazorska vprašanja ter poskušala razumeti svet – in to vedno z različnimi umetniškimi sredstvi. Kljub očitno avtobiografskemu ozadju so dela Eric Pedretti fikcija. Za razliko od avtobiografij v njih namreč poudarek ni na čustvenem spopadanju z življenjsko krizo, ampak je pozornost usmerjena v literarno obliko in poskus distanciranja s pomočjo literarnih mehanizmov, torej gre za zavestno stilizacijo lastnega življenja, ki ji pa nikakor ni želela »pripisati univerzalne veljave« (Kos 139).²

Avtobiografsko ozadje

Izgon, pobeg in migracije so osnovni motivi v pisanju Pedrettijeve. Decembra leta 1945 so petnajstletno Erico skupaj z mlajšima sestrama in bratom (stari 6, 8, in 13 let) ter enako staro sestrično posadili na vlak Rdečega križa in jih z nekaterimi v tujini živečimi Švicarji (»Auslandsschweizern«) in preživeli taboriščniki preko Varšave, Auschwitza, Prage in Münchna prepeljali na švicarsko mejo. Otrokom so se kmalu za tem pridružili tudi starši, a so vsi skupaj deželo morali zapustiti, saj so imeli dovoljenje le za prehodno bivanje (»eine Aufenthaltsbewilligung zwecks Weiterreise«; Pedretti, *fremd genug* 39). Po tem, ko so jih vsake tri mesece spraševali »zakaj ste še vedno tukaj« (40),

² Primerjaj razpravo Dejana Kosa o tem, da literarna veda »v svojih vrednostnih sodbah pogosto izhaja iz domneve, da je nekaterim pojavom njenega predmetnega področja mogoče pripisati univerzalno veljavo« (Kos 139).

so se šele leta 1950 preselili v ZDA, kjer se je družina, razen Erice, tudi ustalila. Erica je ostala dve leti v New Yorku, kjer je delala kot srebrarka, potem pa jo je prišel iskat bivši sošolec, slikar in pisatelj Gian Pedretti in jo odpeljal nazaj v Švico, kjer sta se poročila in kjer je Erica, z vmesnimi selitvami, živel do smrti 12. julija 2022.

Po lastnih besedah je pričela pisati, slikati in kipariti, ker se v novi švicarski domovini o svojih izkušnjah z nikomer ni mogla pogovarjati. V njenih besedilih, vključno s prvim zveščičem *Harmloses, bitte*, je čutiti nelagodje oz. celo nezmožnost pisanja o nekaterih dogodkih, kar se izraža z nenadnim izpustom besed, zaznamovanim z belimi lisami ali pa z nenadnim nepričakovanim preskokom v novo vrstico kar sredi vrstice. To nima opraviti z zavračanjem tradicionalnih struktur, kot to opazamo pri nekateri drugih pisateljih in pisateljicah takratnega časa, predvsem v nemškem delu Švice.³ Pedretti preprosto ni mogla govoriti o svojih izkušnjah, lahko jih je le prenesla v estetsko obliko.

Pisanje Erice Pedretti je prežeto z vojno izkušnjo na Češkoslovaškem in z izkušnjo izгона leta 1945. Kljub temu v svojem tudi z vileniško nagrado ovenčanem romanu iz leta 1995 *Najožja domovina* piše proti sovraštvu in brez zamere, kar je značilno za vsa njena dela od pisateljskih začetkov v knjižici *Harmloses, bitte* naprej. Kljub temu da že v romanu *Veränderung oder Die Zertrümmerung von dem Kind Karl und anderen Personen* (*Sprememba ali Uničenje otroka Karla in drugih oseb*) iz leta 1977 srečamo prvoosebno pripovedovalko, ki bi lahko bila avtoričin alter ego, pa odkrito avtobiografsko govori šele v knjižici *fremd genug*, ki je izšla ob njeni osemdesetletnici. V njej povzema vse, kar smo že prej lahko prebirali v njenih delih: nihče je ni vprašal, če želi iti, a leta 1945 je svojo domovino morala zapustiti, čeprav bi rada ostala, in poslali so jo v Švico. Ko so se pridružili še starši, so jih vsake tri mesece kontrolirali:

Običajno vprašanje: Zakaj ste še vedno tukaj? je bilo grožnja izгона iz raja. Ali če sem včasih pozabila, da sem tujka in se obnašala grdo – kot vsi ostali petnajst oz. šestnajstletniki: Kaj počneš tukaj? Vrni se tja, od koder si prišla! Kljub vsemu bi jaz rada šla nazaj, ampak nisem smela. (Pedretti, *fremd genug* 40)

Ko so ji leta 1976, po tridesetih letih, devetih mesecih in osmih dneh končno dovolili priti nazaj v prvotno domovino, to ni bila le prijetna izkušnja. O tem lahko beremo v romanu *Najožja domovina*, kjer je pripovedovalka Anna nekakšen pisateljčin alter ego. Njen oče je sovražil

³ Primerjaj na primer Margrit von Dach, *Geschichten vom Fräulein* ali Verena Stefan, *Häutungen*.

Čehe, zato bi bil užaljen, če bi vedel, da se je vrnila v svojo staro domovino. Ona pa je ves čas hrepenela po svoji »stari domovini«, v kateri sta bila Marx in Kafka kontroverzna. »Sovrašтво« je naslov enega izmed poglavij v romanu *Najožja domovina*, v katerem se prvoosebna pripovedovalka iz Švice odpravi na Češko. Njen primarni cilj je najti slike svojega strica Gregorja, toda direktor muzeja, bivši hišnik, je vse slike sežgal, ker mu nič niso pomenile. Pripovedovalka pa ne more razumeti sovrašтва v svoji najožji domovini: »'Karl Marx ne bi mogel živeti v ČSSR,' meni Anna: 'V tej marksistični deželi bi Marxa trikratno preganjali, kot Nemca bi ga izgnali, kot meščana bi ga postavili na hladno in kot Žida izobčili'.« (Pedretti, *Najožja domovina* 130) Nič kaj bolje se ni godilo njenemu stricu Gregorju, ki jih je nenehno opozarjal: »Za božjo voljo, le umetniki nikar ne postanite.« (29) Annin stric Gregor je študiral na dresdenski akademiji, kjer se je spoprijateljil z Liebknechtovim sinom. Potem je odšel v Pariz, se poročil s Francozinjo, na Moravsko pa se je vračal le občasno in pomagal očetu v tkalnici. Leta 1938 je zbežal v Francijo in se v češki legiji boril proti Nemcem. Po vojni se ni smel vrniti v svojo češko domovino, ker je bil etnično Nmec. Tega strica pripovedovalka bralcem predstavi takoj na začetku romana (26). On je Annin junak in pravzaprav protagonist Annine pripovedi.

Avtobiografsko pisanje

»Naj gre za njene leteče predmete, krila, ošiljene predmete na tleh, ki so podobni ogrodju, šotore ali kubuse, stolpe ... teme njenih del se vedno vrtijo okrog bega, domovine, azila, spominov.« (Denaro 10) Kar Dolores Denaro ugotavlja za likovno umetnost, velja tudi za literarno ustvarjanje Erice Pedretti, ki odseva njene izkušnje. Ob tem je pomembno opozoriti na bistveno razliko med avtobiografsko substanco umetniških del in upodabljanjem avtobiografije v samostojnem delu. V prvem primeru je bilo neko doživetje impulz za pesnitev, v drugem primeru pa je življenje nekega človeka kot celote postalo predmet pisanja (prim. Aichinger 802). Ta razlika je pomembna tudi za besedila Erice Pedretti, v katerih je stilizirala lastno življenje. Kot avtobiografijo v tradicionalnem smislu njenih romanov ne moremo definirati že zaradi tega, ker gre za avtobiografske romane ali pripovedi, v katerih predmet pripovedovanja ni »avtentični identifikacijski objekt«, ampak »fikcionaliziran demonstracijski objekt« (Holdenried 136) in »kar je povzeto s pomočjo jezika, torej ni odslikava realnosti, ampak njena interpretacija« (Šlibar 398). Avtor oz. avtorica in pripovedovalec oz. pripovedovalka za

razliko od »prave avtobiografije« nista identična. Razen tega je literarno delo avtonomna tvorba in v avtobiografskem romanu gre za »literarno ubeseditev spominov« (Holdenried 162).

Pri Erici Pedretti eksemplarično opazamo to, kar lahko trdimo za pisanje žensk na splošno: zoperstavljajo se »mitiziranju pisanja [...] Tako se pišoča ženska več ne vidi kot profet ali kot junakinja« (Winnett in Witte 333). Čar teh del ni v tem, da želijo predstaviti nekaj »splošno veljavnega«, »splošno človeškega«, ampak nasprotno: splošno sprejeti vzorci resničnosti so vprašljivi in sestavljeni le iz fragmentov. Ravno to postavljanje pod vprašaj pa omogoča gradnjo novega in daje upanje. Poleg tega pisanja z avtobiografskimi potezami ne smemo pavšalno odklanjati kot literaturo za samopomoč, ampak ga moramo raziskovati na jezikovno-stilistični in strukturni ravni kot besedilo, ki kaže na fragmentarnost, na možno in na spremenljivo, na pogosto le selektivno zaznavo jaza. Cilj takega avtobiografsko obarvanega pisanja je za razliko od literature s terapevtsko funkcijo pogosteje »literarno oblikovanje« ter »ustvarjanje distance s pomočjo literarne upodobitve« (Holdenried 128), kar velja tudi za dela Erice Pedretti. Kljub očitnim avtobiografskim potezom ta sledijo »zakonu jezika« (138). Osredotočena so na to, da se material (torej lastno življenje) in oblikovni princip (značilnosti določene zvrsti) posredujejo na vsakokrat najvišji ravni postopka, ki je značilen za določeno zvrst (tj. fikcionalizacija avtobiografije) (prim. Holdenried 109).

Pri zavestni stilizaciji lastne biografije – tj. »življenjska zgodba je transcendirana v estetsko izkušnjo« (Holdenried 141) – se zunanji dogodki in notranja izkušnja navezujejo drug na drugega brez zvestega opisovanja zunanjih okoliščin. Te so pogosto prisotne le implicitno. Kot ugotavlja Michaela Holdenried, se tukaj stilizacija ne uporablja zaradi primarno avtoapologetskih razlogov ali zaradi iskanja notranje resnice in njene ustrezne predstavitve, ampak kot najpomembnejše sredstvo fikcionalizacije. Besedila Erice Pedretti moramo obravnavati kot estetsko dragocene umetnine, v katerih je najpomembnejša umetniška volja. V kolikšni meri lahko njeno pisanje uvrstimo med avtobiografije, razberemo iz njenega odgovora na vprašanje, kako vidi odnos med resničnostjo in fikcijo:

Mislim, da je to problem zaznave: Kaj od tega, kar je in kar se dogaja, zaznaš. Koliko domišljije investiraš v to zaznavo, če spoznaš tudi pomen tega, kar se zgodi. Tako je zaznava včasih lahko fiktivna, ali pa je resničnost bolj fantastična kot vsaka fikcija. Mislim, da se resničnosti ne da podajati v razmerju 1:1, ampak le z literarizacijo spet postane nekaj, kar se da primerjati. Tudi če jaz rečem 'jaz' in zapišem 'jaz', potem to nisem jaz, ampak je to – zaradi

nujnega izpuščanja ali poudarkov – nekaj se ti zdi pomembno, nekaj drugega spet zamolčiš ali mu zmanjšaš vrednost – fikcija. Vse, kar pride na papir, je individualni izbor, je izmišljanje, pa naj je še tako avtentično. Tudi tisto, kar sami doživimo, postane s tem, da to zapišemo, fikcija, kajti tako kot je to na papirju, tega nekdo drug ni doživel, ti sam pa tudi ne. (Pedretti, »Die Realität« 425)

Beatrice Sandberg, ki se je veliko ukvarjala z avtobiografskim pisanjem, za besedila Erice Pedretti namesto izraza »avtobiografsko pisanje« uporabi pojem »avtofikcija«, ker je ta povezan »z dominacijo pisanja, ki je izjemno osredotočeno na jaz in tematizira jaz« (Sandberg 67). Sandberg tudi trdi, da je avtobiografsko pisanje v literarni znanosti dobilo pravičnejše mesto, in sicer v času, ko je na »mesto ideala celote in zaključenih procesov« prejšnjih časov, po prejšnjem prelomu stoletja prišla »omejitev na posamezne vidike ter opustitev iskanja splošne resnice pa tudi odprtost za nepredvidene primere« (67). V tem smislu tudi avtobiografskega pisanja Erice Pedretti ne razume kot samorefleksijo, ampak kot »subjektivni prispevek k veliki zgodbi« (67). To pomeni, da »socialnozgodovinski, estetski in drugi konteksti, ki jim je njeno delo zavezano, ponujajo posebej dobre vpoglede in spoznanja o tistih kulturah in življenjskih izkušnjah, iz katerih izhajajo« (65).

Stiliziranje lastnega življenja

Roman *Najožja domovina* je Erica Pedretti gradila s pomočjo kontrastiranja.⁴ Tipka ESCAPE na njenem prenosniku ji je omogočila preskakanje iz sedanosti v preteklost: iz prikolice na robu kampa, kjer je pisala roman in opazovala okolico, se je selila na Moravsko in sledila protagonistki Anni na poteh njenega otroštva. Toda kot je povedala pisateljica, njen cilj ni bil prikazovati dogodke, ampak atmosfero, nenehen strah, v katerem so ljudje živeli med in po vojni in to ji je uspelo s prefinjenim strukturiranjem dela. Njena zapletena in razvejana pripoved nam posreduje razpoloženja, občutenje strahu, jeze in obupa – vsa dobro znana čustva, občutja, vtise in misli, o katerih preredko razmišljamo. S pisanjem, z umetniškim ustvarjanjem se je Erica Pedretti upirala – tako kot Morgenstern, ki ga dedek v romanu *Najožja domovina* pogosto citira – mentalnemu propadu neke dobe in Anna se je torej vrnila v svojo deželo kljub nasprotovanju družine. Na začetku romana *Najožja domovina* si je pripovedovalka zastavila vprašanje: »Kako se da neko določeno, že zdavnaj opredeljeno namero spraviti na papir?« (Pedretti,

⁴ Za natančnejšo analizo tega romana prim. Kondrič Horvat, »Der 'dritte Raum'«.

Najožja domovina 23), saj jezik ne služi le preprosti reprodukciji, ampak ustvarja nove resničnosti. Jezik mora animirati razmišljanje. Na ta način je Erica Pedretti izvedla projekt *Najožja domovina*. Pripovedovalka svojo protagonistko pošlje nazaj v »deželo starih strahov in bolečin« (145) in spremlja nastanek besedila s številnimi metanarativnimi posegi (prim. Kondrič Horvat, »Der 'dritte Raum'« 44–45).

Na začetku je bila torej izkušnja. Erica Pedretti je vedno upovedovala svoje pretekle izkušnje, a pri tem ni pozabila sedanosti. Najprej je pisala kratka prozna besedila z veliko belimi lisami, potem je ustvarjala radijske igre in šele nato se je lotila daljše proze in romanov. Tudi v njih nikoli ne pripoveduje zgodbe, saj si je že med vojno obljubila, da iz svojega življenja nikoli ne bo naredila zgodbe. Toda že ob zapisovanju je ugotovila, da ji jezik ne zadošča, zato je pričela tudi slikati in kipariti. Leta 2017 je izšla dvojezična knjiga o njeni likovni umetnosti, v kateri piše: »Do sedaj se je vedno govorilo, da je tudi likovna umetnica. To ne drži: Erica Pedretti je likovna umetnica 'in' pisateljica in oboje več desetletij. Obe področji sta povezani.« (Denaro 9)

Ko je začela pisati, je ustvarila knjigo, v kateri je kombinirala besedilo z risbami, tako da pravzaprav ne moremo reči, kaj je pomembnejše in kritik Marcel Baumgartner, ki se je veliko ukvarjal z njeno umetnostjo, se ni mogel odločiti, kaj je nastalo prej – risbe ali besedilo. Gre za knjižico z naslovom *Mal laut und falsch singen* (*Poskušam peti glasno in narobe*). Ustvarila jo je med letoma 1961 in 1964, a jo je objavila šele leta 1986 pri založbi Eremiten-Press. Svojo prvo razstavo je imela v Solothurnu leta 1976, šest let po tem, ko je zaslovela s pisanjem in poleg likovnih del je takrat razstavila tudi rokopise in radijske igre. Z radijskimi igrami je zaslovela celo nekoliko prej.

Knjižico, sestavljeno iz kratkih fragmentov, *Harmloses, bitte* je objavila 1970, svoj prvi roman *Heiliger Sebastian* (*Sveti Sebastian*) pa leta 1973. V njem opisuje izkušnjo migrantke v različnih deželah, dokazuje pa tudi to, kar je zapisala v romanu *Najožja domovina* več kot 20 let pozneje: »Vendar pozor, čas mineva samo navidez, čas se je ustavil v nas.« (18) Tako kot v poznejših delih je Erica Pedretti tudi v prvencu nasprotovala tradicionalnemu prikazovanju krajev in časa. Le netradicionalen način ji je namreč omogočal dovolj prostora za različne izkušnje, sanje, bralne izkušnje in za različne postaje v njenem življenju: New York, London, Pariz, Grčija, Graubünden, La Neuveville ... Fragmenti njenega življenja so se združili v patchwork in osvetljevali kontraste, ki jih sama ni želela olepševati. V naslednjem romanu *Veränderung oder Die Zertrümmerung von dem Kind Karl und anderen Personen* (*Sprememba ali Uničenje otroka Karla in drugih oseb*) je želela

pokazati spremembe, ki se dogajajo vsakemu izmed nas – na primer, ko se je njena družina iz retoromanskega kantona Graubünden preselila v francoski del Švice in tam obnavljala hišo – še bolj pa so jo zanimala spremembe, ki se dogajajo pišočemu med procesom ustvarjanja. V tem romanu pripovedovalka ob jezeru sreča staro gospo, ki oddaja čolne in pripovedovalki vsili svojo zgodbo, in sicer tako, da pripovedovalka na koncu več ne ve, kdo je pravzaprav pripovedovalka – ona ali stara gospa. Za odlomek iz svojega naslednjega romana – *Valerie oder Das unerzogene Auge (Valerie ali Nevzgojeno oko)* – je Erica Pedretti leta 1984 dobila Nagrado Ingeborg Bachmann. Ta knjiga, polna podob, na različnih ravneh reflektira odnos med slikarjem in Valerie, njegovim modelom, ki jo kot model zlorablja za svojo umetnost, celo ko je ta na smrtni postelji. To je bila prva knjiga, v kateri se Erica Pedretti ni več ukvarjala s svojimi vojnimi in povojnimi izkušnjami. Zdelo se je, da je pod ta del svojega življenja potegnila črto. Toda potem je v Jugoslaviji izbruhnila vojna, po televiziji je videla poročila o beguncih in vojne izkušnje so spet priplavale na površje. Tako je nastal roman *Najožja domovina*. Njen zadnji roman *Das Kuckuckskind oder was ich ihr unbedingt noch sagen wollte* iz leta 1998 govori pretežno o tem, kaj zmore umetnost oziroma »Kaj lahko pripovedujemo« (Pedretti, *Heiliger Sebastian* 169). Prvoosebna pripovedovalka v tem romanu je stara ženica, ki ob koncu življenja razmišlja o vsem, kar bi morala povedati, pa ni in ugotavlja: »Vse se da pripovedovati. Samo pričeti moraš, besedo za besedo.« (Pedretti, *Kuckuckskind* 10)

Eksperimentiranje z jezikom

Besedila Erice Pedretti niso solipsistična. V njih pisateljica izhaja iz »realnega« sveta in ga uporablja kot izhodišče za svoje fikcije in pri tem dokazuje, da ima domišljija konstruktivno moč in je neskončna. Osnovo njenega pisanja tvorijo opazovanja, refleksije, izumi, izkušnje in prebrana besedila drugih pisateljev in pisateljic – medbesedilnost je eden osnovnih postopkov v romanu *Najožja domovina* – vse skupaj pa ji uspe združiti v prepričljivo umetniško celoto. V njej razmišlja o izmuzljivi »resničnosti« in se je poskuša dotakniti z različnimi umetniškimi sredstvi. Očitno je, da so izhodišča njenih fikcij v veliki meri vizualni vtisi. Njena besedila vsebujejo podobe, v katerih se prepletajo prostori, časi, ljudje in zgodovina. Besedila so spletena iz gostih podob, občasnih nedorečenih namigov in fragmentov in tako pomene pogosto le zaslu-timo. To velja tudi za njena kiparska in likovna dela:

Tako kot estetika njenih literarnih del je tudi estetika vseh njenih likovnih del fragmentarna in odprta. Zdi se lahka, porozna, prepustna, celo brezskrbna, in kljub ekspresivnosti nikakor niso težka ali obtožujoča: prostorski znaki so slikovna poezija in pričajo o krhkosti življenja. Hkrati so tudi sanjske podobe od včera, danes in jutri. (Denaro 9–10)

Iz povedanega izhaja, da dela Erice Pedretti niso širokopotezna in tudi dolgega epskega diha ni imela. Rada je imela fragmente in rada je imela promptnost in predvsem je imela rada tisto, kar je nastalo v njeni domišljiji. Kratka oblika določa strukturo njenih del. To je vidno že v knjižici *Harmloses, bitte* – kjer prvič sooča »temen tam« svojega otroštva na Češkoslovaškem s »svetlim tukaj« – sedanjostjo v Švici. Ta knjiga je kompilacija kratkih proznih besedil. Zato ni presenetljivo, da jo je ugledni švicarski kritik Heinz F. Schafroth že leta 1970 označil za »prvo in edino pisateljico, ki piše na moderen način« (Schafroth). V tej knjižici se ves čas ustavljam ob belih lisah in izpustih, ki jih je Erica Pedretti razumela podobno kot pesnik Morgenstern – ki ga pogosto tudi navaja – kot vrtno ograjo z vmesnimi prostori, skozi katere lahko gledaš: »Late in medprostori pa sodijo skupaj.« (Pedretti »Die Realität«) V taki redukciji, v takšnem pisanju brez začetka in konca, je Erica Pedretti poskušala postaviti pod vprašaj ustaljene načine pisanja. Dokazala je, da se da izreči neizrekljivo, a ne z ustaljenimi sredstvi. Na ta način je želela svet zase izumiti na novo.

Sklep

Razprava si ne zastavlja vprašanja, kako je Erica Pedretti postala pisateljica, temveč nas zanima, kako je – v terminologiji Pierra Bourdieuja – sudetsko-švicarska umetnica v habitusu svojega družbenega izvora in družbeno pogojenih lastnosti lahko »zasedla položaje, ki so bili na voljo v literarnem in drugih poljih, ali v določenih primerih ustvarila nove« (Bourdieu 36). Besedila Erice Pedretti so izjemno poetična in nas silijo v razmišljanje. Tematsko se osredotočajo na eksistencialna vprašanja, toda njeno osnovno vprašanje je bilo, kaj zmore doseči umetnost. In čeprav se skoraj celoten opus osredotoča na njeno zgodnjo izkušnjo izgnanke, migrantke in na primerjavo stare češke domovine z novo švicarsko, lahko ugotovimo, da je vse svoje pisanje posvetila eksperimentiranju z jezikom in z drugimi izraznimi sredstvi. Kljub pretežno avtobiografskim potezam njenega dela je znala stilizirati svoje življenje in se izogniti omejitvam avtobiografije.

LITERATURA

- Aichinger, Ingrid. »Selbstbiographie«. *Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*. Berlin: de Gruyter, 1958. 801–819.
- Baumgartner, Marcel. »Bilder, [...] nicht mehr auseinanderzulösen – Die doppelte Kompetenz der Künstlerin Erica Pedretti«. *Erica Pedretti – Flügelschlag! The Beat of Wings mit Werkverzeichnis/with catalogue raisonné 1952–2014*. Ur. Dolores Denaro. Wien: Verlag für moderne Kunst, 2017. 33–42.
- Bourdieu, Pierre. »Das literarische Feld«. *Streifzüge durch das literarische Feld*. Ur. Louis Pinto in Franz Schultheis. Konstanz: Univ.-Verl. Konstanz, 1997. 33–147.
- Denaro, Dolores. »Erica Pedretti, die bildende Künstlerin«. *Erica Pedretti – Flügelschlag! The Beat of Wings mit Werkverzeichnis/with catalogue raisonné 1952–2014*. Ur. Dolores Denaro. Wien: Verlag für moderne Kunst, 2017. 9–10.
- Holdenried, Michaela. *Im Spiegel ein anderer. Erfahrungskrise und Subjektdiskurs im modernen autobiographischen Roman*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1991.
- Kondrič Horvat, Vesna. »Der 'dritte Raum' in Erica Pedrettis Roman *Engste Heimat*«. *Primerjalna književnost* 30.2 (2007): 37–51.
- Kos, Dejan. »Univerzalnost literature v epistemološki perspektivi«. *Primerjalna književnost* 37.3 (2014): 139–149.
- Pedretti, Erica. *Heiliger Sebastian*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1982 [1973].
- Pedretti, Erica. *Harmloses, bitte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1979 [1970].
- Pedretti, Erica. *Engste Heimat*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995.
- Pedretti, Erica. *Kuckuckskind oder Was ich ihr unbedingt noch sagen wollte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1998.
- Pedretti, Erica. »Die Realität kann phantastischer sein als jede Fiktion«. Inverju Vesna Kondrič Horvat. *Vestnik* 33.1–2 (1999): 421–429.
- Pedretti, Erica. *Najožja domovina*. Prevod Anja Uršič. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2000.
- Pulver, Elsbeth. »Das 'allervornehmste Werkstück Gottes'. Engste Heimat, das Opus magnum von Erica Pedretti«. *Schweizer Monatshefte* 75.7 (1995): 33–36.
- Sandberg, Beatrice. »Erica Pedrettis Erinnerungstexte«. *Die Erinnerungstexte der Autorin Erica Pedretti*. Ur. Meike Penkwitt. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2012. 61–76.
- Schafroth, Heinz F. »Landschaftsgärtnerin«. *Basler Nachrichten*. 9. 9. 1970.
- Šlibar, Neva. »Biographie, Autobiographie – Annäherungen, Abgrenzungen«. *Geschriebenes Leben. Autobiographik von Frauen*. Ur. Michaela Holdenried. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1995. 390–401.
- Winnett, Susan, in Bernd Witte. »Ästhetische Innovationen«. *Frauen-Literatur-Geschichte: schreibende Frauen vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Ur. Hiltrud Gnüg in Renate Möhrmann. Stuttgart: Metzler, 1985. 318–337.

Life as an Aesthetic Experience in Literature by Erica Pedretti

Keywords: German literature / Switzerland / autobiographical writing / Pedretti, Erica / expulsion / migration / aesthetic experience

In today's global world, it is worth exploring how authors with migrant backgrounds tackle the challenges of modern society, since they not only describe different cultures but also offer lived transcultural experience. Often such authors layer distinct cultures one over another, and their literature can often be called autobiographical. There have been only a few authors whose literary works have skirted the edges of their biographies and nevertheless succeeded in distancing themselves from their lives so that their biographies on paper became convincing fiction. This holds for the Swiss author, actually a Sudeten German, Erica Pedretti, who was famous for her experiments with language, for which she received the prestigious Ingeborg Bachmann prize in 1984 as well as the international Vilenica prize in 1999. The paper describes the literary works of this author—who was also famous for her paintings and sculpture—beginning with a very small book *Harmloses, bitte* in 1970, and ending with her last novel, *Das Kuckuckskind oder Was ich ihr unbedingt noch sagen wollte* from 1998, as well as the small booklet *fremd genug* from 2010, and the notes in which she tried to record her own experiences, transforming them into aesthetics while primarily challenging behavioral norms.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 821.112.2(494).09Pedretti E.

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v46.i2.04>